

Nem árvaház, hanem igazi otthon az egykori Buda-Eörsön

Kiss Áron gazdag életútjának egyik kiemelkedő epizódja, hogy barátaival nem csak megfogalmazta egy korszerű gyermekotthon ideáját, hanem szívós munkával meg is valósította azt. Az ő szellemi irányításával kezdte meg munkáját a mai Budaörs egyik településrészén, Kamaraerdőn 1900-ban az Erzsébet Otthon. Ez a hely nem csak menedéket adott az arra rászoruló gyerekeknek, de felkészítette őket egy sikeres életre is.

A budaörsi árvaház, az Erzsébet Otthon létrejöttének közvetlen előzménye a Nagypénteki Református Társaság megalakítása, 1893. április 11-én.

A társaság rögzített célja: egyrészt a vallásos életre nevelés emelése, másrészt a magára hagyott, elárvult gyerekek megmentése volt. A társaságot 1893. május 3-án hagyta jóvá a Belügyminisztérium.

Ezt követően a Jókai család - Jókai Mór és Hegedüs Sándorné született Jókai Jolán – a társaságnak ajándékozta a budaörsi Kamaraerdő területén levő telkét, lehetővé téve az elindulást.

A gyűjtést az egész Monarchia területén meghirdették, és nagyon sok felajánlás érkezett.

Az eredeti beszámolók, pénzügyi elszámolások, évkönyvek bizonyítják, hogy tényleg különböző hozzájárulásokból épült fel az erdő szívében (Kamaraerdőn) a „humanitárius palota”, amely segíteni volt hivatott a „gyerekek könnyeinek a felszáradását”.

Szinte az összes téglá és minden más építési anyag adomány volt, emellett rengetegen adták az ingyenes szakipari munkákat. Tolnay Árpád, a budaörsi állomásfőnök például „a legnagyobb előzékenységgel járt el”. Kovács Károly állami erdész pedig a fairtási munkálatokat, valamint azok eladását intézte, ezzel is bővítve a kasszát.

Az adományozók között sok egykori budaörsi is megtalálható: Baranyay T., Brám György, Braun György, Csulits Károly, Eller Ferencz, Frank János, Frank István, Frank Mátyás, Frank Ádám, Dr. Grimm Ferencz-orvos- Grimm Ferenczné Dr., Hauser János, Hölle Márton, Hölle Márton ifj., Herczog Antal, Hernatt Lajos, Hoffmann János, Jsoz Kálmán, Latosinszky, Micheberger Lipót, Moser Margit, Prach Antal, Sattelberger J., - Troll József, „Welyacsik K.)
Vallási oktatók Budaörsről: Becsák Ernő róm.kath, .Némethy Ernő róm. kath. plébános, Monsberger Ferencz róm.kath lelkész.

E-alakú épület Erzsébet királyné emlékére

Végül is 1898-ban kezdődött el az épület megtervezése, a költségeinek kiszámítása, amiről több száz oldalnyi adat áll rendelkezésre. Az otthon tervezését többen is vállalták volna, de a bizottság Sándy Gyula terve mellett döntött. Akinek a ház tervezésekor többek között figyelembe kellett vennie, hogy az 1898-ban meggyilkolt Erzsébet királyné emlékére – aki a cél egyik fő patrónusa volt - az épületnek E betű formátumúnak kellett lennie és a fő homlokzatára rákerült Erzsébet királyné jelmondata: „Neveld a gyermeket munkára: megél, és jó marad”.

A keleti homlokzatára pedig az épület neve: „Nagypénteki Református Társaság.” A tervezésben érvényesülni kellett, hogy 60, 70 gyerek ellátását kívánták itt biztosítani. Külön kihívás volt a mezőgazdasági épületek kialakítása és az egyéb kiszolgáló helyiségek elhelyezése. Nehezítette a munkát, hogy bár az árvaház Kamaraerdőn épült, az építkezés idején itt már nem volt kitermelhető fa. Könnyebbség volt ugyanakkor a tervező számára, hogy az épülő ház teljesen szabadon állt, így nem okozott alkalmazkodási feladatot más épületekhez viszonyítva.

A hatalmas üres területet uralandó Sándy Gyula végül is egy monumentális, de egyszerű épületet tervezett. Tagolatlan, hatalmas tömböt.

A ház a pincével együtt négyszintes, és kontyos nyeregtető fedte. Az épület az egyszerűsége ellenére mégis magán hordozta az építész sajátos stílusát, akit főleg a német területek téglagótikája vonzott.

Az építkezéshez 1899 augusztusában fogtak hozzá és decemberben került tető alá az épület. A főépület kétemeletes 29 x 16,5 méter. A földszinten a konyha, éléstár, ebédlő, tornahelyiség, fürdő, és a belső cselédség szobája kapott helyet. Az első emeletre imaterem, tan- és kézimunka-termek, a segédtanító szobája, fehérnemű raktár került. A második emeleten a vezető tanítók lakása, hálóterem, és a felső ruhák raktára lettek elhelyezve. Mindenütt a szükséges mellékhelyiségekkel. A második épület 15x12 méter, ebben „a kertész és férficseléd nyer lakást.” Betegszobák, orvosi rendelő, majd az épület másik végén pedig ló- és tehénistálló.

Darányi Ignác miniszter közbejárására a budaörsi vasútállomástól a telek széléig utat készíttetett el. Így a megközelítés egyszerűbbé vált. „Az otthon a

magyar állami vasút Buda-Eörsi állomástól délre gyalogosan 15-20 percnyire fekszik. Kijutás Corvin térről villamossal Kelenföldre, onnan a Buda-Eörsi állomásig kell utazni.”

Munkára nevelni

Otthont, és nem hagyományos árvaházat szerettek volna adni a szervezők, a főként 6-12 éves gyerekek számára. Az előzetes elképzelésekben többek között ez szerepelt: „A felvett fiúkat nyáron kertészettel, télen iparral a mindenkor egyéb háztartási munkával szükséges foglalkoztatni. A lányok a háztartásban lesznek elfoglalva, továbbá tanítást kapnak konyhai munkára, mosásra, vasalásra, foltozásra, kisebb női munkákra. Az elméleti oktatás a munka közé lesz osztva, főképp a gyakorlati ismeretekre korlátozva – olvasható a célok között -. A gyerekek 15-16 évesen kerülnek ki az otthonból, de további sorsukat figyelve. Részint cselédnek, részint iparosokhoz vagy kisgazdaságokba, kertészetbe kerülhetnek.” A továbbtanulók támogatását úgy képzelték, hogy azok nevelőnők, óvónők, gyerekefelügyelők lehessenek.

A munkára nevelés elsődleges célja volt az alapítóknak. Kettős célt tűztek maguk elé: „Az Erzsébet Háznak önellátónak kell lenni, ami a terményeket, élelmiszeri árut illeti. Egyben olyan tevékenység is kell, ami hasznot hoz az Otthonnak.” Ehhez a példát dr. Kiss Károly ügyvéd és Makay Lajos igazgató urak több hasonló céllal működő otthonokba (Görlitzi Szeretetház, Berlini, Hamburgi Gyerekefelnevelő Intézet, Marienfeldi Cseléd és Kertészképző Intézet-Továbbá Halle-i és Soroi Árvaházak) tett látogatásból vették.

Megnyílik a gyerekbirodalom

A megnyitás napja 1900. október 1-je volt, de a társaság tagjai hivatalosan és ünnepélyesen 19-én adták át a „gyerekbirodalmat.” Elsőként 35 kisgyerek költözött be az otthonba.

A tanítás kezdetben csak 3 osztályban folyt, de 1911-ben már 6 osztályos volt a tanítás. A tanítási órákon és pihenő időn kívül pedig a gyerekek „mindig foglalatlanok”.

A fiúk a kertben, szőlőben dolgoznak, udvart, utakat takarítanak, fát vágnak, szemet hordanak. S hogy megélhetési szakma is legyen a kezükben kosárfonást tanultak nagy eredménnyel. A szőlőszállításához és más házi célokra szolgáló kosarakat is saját maguk gyártották. A nagyobb fiúk, kellő felügyelet mellett, különösen haszonállatok takarmányozásánál, szecska és répa vágásánál, alom és trágyahordásnál segédkeztek.

A lányok a házi munkák közül választhattak, az intézet takarításába, a konyhában segítettek be. De ők is tanultak szakmát: a virágkertészetben virágpalántálást, csokorba kötést eladáshoz, a konyhakertben palántázást. Emellett különféle női kézimunkákat (varrás, horgolás, hímzések) készítettek, amelyet a társaság rendezvényein eladtak. A nagyobbak a foltozásban, ruhajavításokban tudtak segíteni. A varrás megtanulása is szakmát adott. A mosást azonban arra hivatott személyzet végezte.

Tehát „a lányok megtanulták egy háztartás minden fortéját, hogy az önálló életükben tudjanak boldogulni, esetleg 16 éves koruk után cselédnek mehetnek, virágkötőknek, vagy gyümölcsösben dolgozhattak. De sokan közülük az intézeten belül maradtak, vállalva a kisebbek okítását kézimunkára, egyébre. A fiúk közül sokan a vincellér szakmát sajátították el vagy a dán nevelési elv szerint, mindenek - barkács - tevékenységet tudtak folytatni.

Az Erzsébet Otthon egészen 1944-ig működött sikeresen, amikor a háborús front közeledtének hírére kiürítették az épületet és a gyerekeket máshol helyezték el. Ettől kezdve már nem sikerült újraindítani; egy ideig iskolaként (1957), majd lakóházként funkcionál mind a mai napig. Budaörs Város Önkormányzata helyi védettség alá vonta az épületet.

Kiss Áron munkásságát a ház falán egy 2005. november 19-én elhelyezett emléktábla őrzi a következő szöveggel: *„Ebben az épületben nyílt meg 1900 őszén az Erzsébet Otthon, amely dr. Kiss Áron pedagógus és társai összefogásával évtizedekig szolgálta a kitaszított gyerekek életre nevelését.”*

Bánvölgyi Kálmánné

